

„A MŰVÉSZET IGAZÁBAN VAN A SZABADSÁG VILÁGA” Beszélgetés a hetvenéves Végvári Lajos művészettörténésszel

DOBRIK ISTVÁN

Végvári Lajos a Sopron megyei Zsira községben született, 1919. augusztus 28-án. Soproni ősei évszázadokon keresztül képzőművészek voltak. Iskoláit Sopronban és Sümegen végezte. 1938-ban beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karára, ahol doktori diplomát szerzett 1948-ban művészettörténetből, keresztény régészetből és összehasonlító irodalomtudományból.

1942-től, 1948-ig a Fővárosi Népművelési Bizottságnál dolgozott, mint szakreferens. 1943-ban behívták katonai szolgálatra, 1945-től 1947-ig szovjet hadifogságban volt Szibériában.

1948-tól a Fővárosi Képtárban dolgozott. 1950-től 1953-ig a Fővárosi Képtár igazgatója volt. Ezt követően egy évig a Szépművészeti Múzeum helyettes főigazgatójaként előkészítette a Nemzeti Galéria megalapítását.

1950-től 1953-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetem bizánci művészetet és muzeológiát adott elő. 1954 márciusában kinevezték a Képzőművészeti Főiskola Művészettörténeti Tanszékének vezetőjévé, ezt a feladatkört 1981-ben történt nyugdíjazásáig látta el.

1971-ben Miskolcra költözött, ahol másodállásban először a városi Képtárban, majd a Herman Ottó Múzeumban dolgozott. Alapító tagja a Magyar Képzőművészek Szövetségének és a Képzőművészeti Alapnak. 1966-ban a Magyar Fotóművészeti Szövetség tiszteletbeli tagjává választották. 1969-ben fotó szakírói tevékenysége elismeréseképpen ESFIAP kitüntetést kapott. 1950-ben a Munka Érdemrend ezüst fokozatát, 1979-ben arany fokozatát kapta meg. 1978-ban a Szakszervezetek Arany Érdemrendjével tüntették ki.

1983-ban részt vett a Magyar Diaporáma Szövetség megalapításában és annak elnöke lett. Húsz évvel ezelőtt az ő kezdeményezésére jött létre a zebegényi képzőművészeti szabadiskola. 1967-ben olasz, 1969-ben belgiumi ösztöndíjat kapott.

Számos kritikája, tanulmánya jelent meg.

Könyvek: Munkácsy Mihály emlékei 1950; Munkácsy Album 1951; Szolnoki Művészet 1853–1953. 1953; Munkácsy Mihály 1955; Manet 1957; A sümegi Maulpertsch freskók 1958; (Majd ennek további három kiadása sümeg műemlékei címmel); Munkácsy Mihály élete és művészete 1958; Delacroix 1959; Katalog der Gaemelde und Zeichnungen Mihály Munkácsy 1959; Szőnyi István 1960; Giottó 1961; Fétis vagy Génusz (fotóelméleti tanulmányok) 1968–70; Imreh Zsigmond 1979; Tudod-e mi a művészet? 1983; A szép fénykép 1984; Munkácsy Mihály 1984; Szinyei Merse Pál 1986.

Társszerzője a Fülep Lajos szerkesztésében megjelent Magyar Művészettörténetnek, melyben a XIX. század második felét írta. A Művészeti Lexikon XIX–XX. századi európai művészeti cikkeinek szerkesztője. A Szinyei Társaság és a Gressham Kör művészetét tárgyaló fejezeteket írta a Magyar Művészettörténet VII. kötetében. Kétszáz év

magyar festészete címmel vezetőt írt a Miskolci Képtár kiállításához. Sajtó alatt van a Miskolci Képtár monográfiája és a Barlangrajztól Picassóig című munkája, amely az európai művészettörténetet tárgyalja.

Hetvenedik születésnapján múzeumunk évkönyvének jelen kötetével köszöntik Végvári Lajost kollégái, barátai, tisztelői.

* * *

Lassan két évtizede, hogy Miskolcon élsz. Életed szűk egyharmada kötődik e tájhoz, az itt élő emberekhez. A képzőművészeti muzeológia megeremítője vagy e megyében, elindítója és máig is alakítója egy országos hírű gyűjtemény kialakulásának, szellemi patrónusa a melletteled felnövő fiatal szakembereknek. Mi volt az a motiváció, ami Végvári Lajost a Képzőművészeti Főiskola tanszékvezető tanárát, elismert művészettörténészt e városba hozta, ami elkötelezetté tette az itt folyó képzőművészeti és muzeológiai munka iránt? Hogyan tudtál beilleszkedni és elképzeléseidnek érvényt szerezni az akkor is gyorsan változó és sok ellentmondással küszködő megyeszékhelyen?

Lengyel Balázs irodalomtörténésznek volt egy holland barátja, aki egy szuper autón eljött Miskolcra. Bejártuk itt a környéket és az egész miskolci táj énrám olyan megrázó erővel hatott, hogy azt én nem tudtam feledni. Ez 1937–38-ban volt. Tulajdonképpen ez az a természeti emlék, ami azóta mindig dolgozott bennem.

Az egyetemi évek alatt igen szoros barátságba kerültem Seres János festőművész-szel. Még együtt is laktunk és tulajdonképpen igen nagy hatással voltunk egymás nézeteinek az alakulására. Amikor én a múzeumba kerültem és 1950-ben a Fővárosi Képtárnak az igazgatója lettem, akkor Seres János többször felkeresett, segítséget kért tőlem, majd azután rávett arra, hogy utazzam Miskolcra, tartsak itt az általa alapított szabadegyetemen előadásokat. Bár Csabai Kálmán azt vallja, hogy ő alapította, de – ismervén Seres – az az érzésem, hogy neki több köze volt ehhez.

Egy évben kétszer-háromszor is utaztam Miskolcra. Ezek a miskolci kapcsolatok odáig vezettek, hogy Seres János megkért, vegyek részt a miskolci őszi tárlatokon. Ezeknek óriási volt a jelentősége, mert mások voltak, mint az állami tárlatok. Az állami tárlatokba mindig beleszólt a Minisztérium. A miskolci képzőművészeti élet vezetői azonban nagyon körültekintően, következetes minőségi szellemet képviseltek. A vezetőik – Seres, Csabai – végigjárták azokat a képzőművészeket, akik nekik tetszettek és kiválasztottak egy anyagot. Az első ilyen miskolci vidéki országos tárlaton azt hiszem még csak Mihályfi Ernővel voltam együtt és talán együtt nyitottuk meg, de a második tárlathoz már előszót írtam. Seres János kért fel 1956 nyarán, hogy írjak egy olyan nagy terjedelmű előszót a miskolci őszi tárlathoz, amely tulajdonképpen kifejezné azt a másságot, amivel ezek a miskolci tárlatok az állami tárlatokhoz képest kitűntek. A múltkor a kezembe is került ez a több mint egy íves előszó, és bizony nem szégyenlem. Bár az embernek van néhány írása, amit a Rákosi-korban kikényszerítettek belőle, de azt hiszem ez az írás, akkor '56 nyarán már leszámolás volt azzal a múlttal, ami a mi művészetünket nyomasztotta.

Sajnos, a tárlat nagyon rövid ideig volt nyitva, mert jöttek az októberi események. 1957–58-tól kezdve inkább a szabadegyetemi előadások miatt jártam el ide, hiszen az akkori eseményekbe való részvételem miatt – feloszlattam 1956 őszén a képzőművészeti szövetséget – nem nagyon engedték, hogy publikáljak. Később is éppen emiatt vonultam vissza. Egyszer fotókiállítások miatt voltam Miskolcon, majd azután Pető János barátom hívta fel a figyelmet arra, hogy Miskolcon keresnek egy művészettörténészt és fölvetődött az én nevem is. Ekkor mindenféle más problémám is volt és úgy éreztem, hogy ez érdekes dolog lehet a számomra hiszen én a Fővárosi Képtárban, majd a Szépművészeti Múzeumban nőttem fel. Nagyon nagy dolog az, hogy az ember kezébe

vehet egy képet, azt végigsimogathatja, megnézheti a hátát, törődhet vele, ápolhatja. Ez olyan dolog, ami legalább annyi élményt ad, mint magával a műalkotással való szellemi foglalkozás. Úgyhogy elvállaltam.

Ez az állás, amit akkor itt kaptam, a Városi Képtár művészettörténeti állása volt. Nem volt nagy és örömteli anyag amit a város összegyűjtött, amit részben az említett miskolci őszi tárlatokon vásároltak. Ezek képezték a törzsanyagot. A 3-400 képből 50-100-zal volt érdemes foglalkozni. De ez a néhány kiemelkedő alkotás, amit begyűjtöttek, azt a gondolatot adta nekem, hogy próbáljunk ebből egy kortárs magyar művészetet reprezentáló anyagot létrehozni. Ebben a törekvésben egyrészt a város is támogatott, másrészt – mivel egy kicsit szenzáció számba ment, hogy valaki Budapestről vidékre leköltözik, és itt megpróbál dolgozni – hát segítettek a Minisztériumban a barátaim, meg különböző más emberek. Azt lehet mondani, hogy nagyon rövid idő alatt igen választékos kortársgyűjteményt lehetett létrehozni. Majd megpróbáltam visszafelé menni. Ez nem egy könnyű megye, de én sohasem a fonákját éreztem ennek. Ebben különleges szerencsém van. Nekem voltak kapcsolataim vidéki városokkal. Egy időben Pécsre sokat lejártam, mert a Képzőművészeti Szövetség instruktora voltam, de sokat jártam Debrecenbe is és ezekben az utazásaimban, kiszállásaimban mindig azt tapasztaltam, hogy a hatalmasok, az irányítók rendkívüli módon beleszólnak a képzőművészet, a muzeológiai életbe. Itt nem ezt tapasztaltam. Ezt Budapesten egyszerűen nem akarták elhinni, hogy itt nem mondják meg azt, hogy mit kell csinálni. Lehet, hogy bizalmuk is több volt és talán már az eddigi művészettörténeti munkásságom is adott annyi ismeretet nekik, hogy nem akartak beleszólni. Szóval hagyták.

Talán az egyetlen nehéz pont az volt, amikor a szegény Vargánéval, az országgyűlés alelnökével beszélgettem és elmondtam az elképzeléseimet, a terveimet. Ő azt mondta: ezt itt nem tudja megvalósítani. Én fogadtam vele, hogy egy év múlva megnyílik a Miskolci Képtár. Ott volt a megnyitón és azt mondta hogy: nyert. Így történt. Nagy dolog volt, hogy az embernek adódott egy ilyen lehetősége, manapság, amikor nem lehet már jelentős képzőművészeti gyűjteményeket létrehozni, itt erre lehetőséget találtam és éltem vele. Később aztán nagyon nagy jelentőségű dolog volt az, hogy a Miskolci Képtár, majd a városi gyűjtemény beolvadt a Herman Ottó Múzeumba. Én már régebben is nézegettem a Herman Ottó Múzeum anyagát, amelyik hihetetlen, hogy mennyire gazdátlan volt. Egy csomó leltározatlan képet találtam, amelyet meg kellett határozni, és hát ez nagyon izgalmassá tette számomra a dolgot. Mert hiszen leltároztam én életemben épp eleget, gondolok csak Singer és Wolfner kétládányi gyűjteményére, Mednyánszky, Nagy István sok száz alkotására. A Képzőművészeti Főiskolán – még ha az ember találkozott is a kollégáival festő műtermekben – egy kicsit elszakadtam az eleven képzőművészettől. Tulajdonképpen a műtárgyakról még az élményeimet is a vetítés közben diaprozítívról az órán szereztem újra meg újra. Tehát ez egy nagyon nagy dolog volt egyrészt, hogy ismét az élő anyaggal kerültem kapcsolatba. Másrészt meg volt egyfajta sértődöttség bennem 1956 után, de Miskolc visszavitt az élő képzőművészethez.

Engem mindig érdekelt az élet, mindig izgatott az új. Szerettem is beleszólni a dolgokba, nagyon sok olyan tanítványom volt, akiknek a pályáját egyengettem. Igazán nem akarok hencegni, de én fedeztem fel Csernust, Kondor Bélát, én írtam róluk először, ajánlottam őket a kollégáim figyelmébe. Tehát tulajdonképpen izgattak ezek a dolgok és itt aztán viszonylag jó múzeumi anyagi körülmények között kedvemre lehetett a dolgokat gyűjteni. A nagy kérdés az volt, hogy hogyan lehet egy olyan képtárat csinálni, amelyiknek nincs egy olyan óriási anyaga és soha nem is lesz, mint mondjuk a Nemzeti Galériának. Előtte volt a Fővárosi Képtár példája. Kopp Jenővel, aki a Fővárosi Képtárnak az első igazgatója volt egészen 1947-ig, és csak azért tették el, mert valaki másnak kellett helyet adni. Én régi kapcsolatban voltam és láttam őt,

hogy egy hasonló ilyen városi szituációban ő hogy kezdte a gyűjtést és hogy próbált profilt adni. Én is úgy véltem, egyrészt a hely, másrészt a lehetőségek is azt mutatták, hogy nem szabad, nem kell csak nagyméretű, reprezentatív műveket gyűjteni. A magyar művészetnek van egy olyan intim oldala, amely a valóság apró részeiből kiinduló kompozíciós formákra épül. Azután az erre a hagyományra épülő modernebb kifejezési módok, amelyek szintén ezekből a részekből indulnak ki és ebből csinálnak jelentős és széles hatású műveket. Hát ilyeneket kezdtem gyűjteni és ily módon az az érzésem, hogy egy sajátos, intim jellegű profilja kezdett kialakulni ennek a gyűjteménynek. Úgyhogy én a Miskolci Városi Képtár anyagából a nagyméretű képeket soha nem állítottam ki. Éppen azért, mert úgy éreztem, hogy itt ezt a koncepciót nem tudja kielégíteni.

Későbbiekben nagyon nagy dolog volt az, hogy nem sokkal Miskolcra kerülésem után fölkeresett engem Petró Sándor és megkért, hogy foglalkozzam a gyűjteményével. Tulajdonképpen én katalogizáltam a kollekciónak, kiválasztottam az értékeket. Ő amatőr gyűjtő volt és egy amatőrt könnyen be lehetett csapni. Erre a legjobb példa az volt, hogy a tizenkét Mednyánszky képből gyűjteményében egy volt eredeti. Az összes többi hamisnak bizonyult. Petró el is fogadta őket. Voltak nála hamis Rippl-Rónaik, hamis Koszták. Egy olyan gyűjtemény ez a hamisításból, amit minden ifjú muzeológusnak megmutatnék, hogy megtanulja az eredeti és a hamis közti különbséget. Petrónál minden pénteken az egész napomat ott töltöttem. Létrán állva mértem föl a képeket, s úgy elgondoltam, hogy ebből hogy lesz majd egyszer képtár. Petró állandóan hergelt, megérezve múzeumi elképzeléseimet. Szóba is került, hogy én nagyon szeretném, ha a Petró-gyűjtemény valahogy összeolvadna a mi gyűjteményünkkel és a maradékból pedig megcsinálnák a miskolci gazdag polgár házát. Még viccelődtem is vele, hogy Schaár Erzsébettel kiöntetem gipszből és beleültetem egy fotelbe. Sajnos ez nem történt meg, mert Petró rendkívül gyorsan meghalt és akkor tulajdonképpen némi huzavona után megkapta a Herman Ottó Múzeum a gyűjteményét. Az elképzelést, ami a képtár körül bennem volt így meg lehetett valósítani.

Maga a Petró-gyűjtemény olyan volt, hogy benne a magyar festészetnek ez az intim oldala dominált úgy, hogy nagyon szépen össze lehetett olvasztani a meglévő múzeumi anyaggal. Ebben az időben már szerencsére nem voltam egyedül, mert hiszen magam mellé tudtam venni tanítványokat. Akkor ők is egyetértettek abban, hogy úgy kell egy képtárat megcsinálni, figyelembe véve a hazai lehetőségeket, mint amilyen például a Guggenheim Múzeum New Yorkban. Tehát nem kalitkákba, szobákba zárni a képeket, hanem az egésznek egy olyan folyamatosságot adni, hogy a műtárgy egyedül is legyen, meg a másikkal is kapcsolatba kerüljön, lehessen visszatekinteni. Például emlékszem rá, a rendezésnél játszottuk azt, hogy a Ripplről visszaneztünk a Ferenczyre vagy a Kosztából visszaneztünk a Barabáshoz. Vagy át lehetett tekinteni a Szinyei Mersétől egy részen át Derkovitsra. Szóval ezek azok a dolgok, amelyek – én azt hittem – az embereket még szórakoztatják is. Az emberek szeretnek szabadon mozogni a múzeumban, ténferegni összevissza, járni, járni, összehasonlítani. Tehát az volt az elképzelésem, hogy nekünk úgy kell megcsinálni a képtárat, hogy észrevétlenül vezessük a közönséget, észrevétlenül hagyjuk ott szabadon cirkálni. Erre azt hiszem jó példa mindjárt az első terem, ahol Mátyokitól egészen Lotzig és Benczúrig mindenki együtt van történelmi sorrendben. Egyszerre száz év van ebben a részben bemutatva és azt hiszem, hogy ez az a mód amivel az embereket úgy lehet elszórakoztatni, hogy nem fáradnak el. Én borzasztónak találok azokat a múzeumokat, amelyek agyongyötrik az embert. Ezért tartom a világ legjobb képtárának a nápolyi Museo di Capo di Monte-t, mely tulajdonképpen két, sőt három párhuzamos terem sorból áll. Az első teremben azok a remekművek vannak csodálatosan, hangsúlyozottan találva, amelyek a legfontosabbak, amelyeket meg kell nézni, amelyek előtt meg kell állni. S aztán vannak átvezető

ajtók, hogy megnézhetjük a kortársak munkáit, innen át lehetett menni egy harmadik párhuzamos szobába, amelyben már a raktári anyag van.

Nagyon sajnálom azt, hogy a Petró bútorokat nem tudtuk megkapni. Mert énnekem életem legnagyobb muzeológiai munkája a „Magyar otthonok” című kiállítás volt, amelyet 1948 őszén nyitottunk meg. Már előtte is volt egy ilyen kísérletem az 1848-as jubileumi kiállítás, amelyet enteriőrökkel, városképekkel sőt még az óbudai temetőben álló síremlékekkel rendeztünk be. Erre a Károlyi-palota, a mostani Irodatortészeti Múzeum igen alkalmas volt, a meghatározó enteriőrjeivel. Miskolcon is meg lehetett volna csinálni, bár ehhez már kicsi volt a tér. Látogató kollégák, akik eljöttek hozzánk, mindig azt kérdezték, miért nem lehetett az igazgatóságot egy másik részbe telepíteni, hogy az egész első emelet képtár lett volna. Mivel ez a kiállítóhelyiség eredetileg nem is képtárnak volt jelölve, hanem Munkásmozgalmi Múzeumnak – amelyet azóta sem tudtak dokumentumok híján megvalósítani – nagyon örültünk mi képtáriak akkor, hogy megrendezhetjük ezt a kiállítást.

A megyei képzőművészeti gyűjtemény kialakulásában – túl a tudatos vásárlásokon – fontos szerepe volt a kisebb-nagyobb hagyatékoknak, adományoknak. Magad is említetted, hogy a Petró-gyűjtemény múzeumba kerülése meghatározó jelentőségű volt a képtár műtárgyegyüttese szempontjából. Mennyiben változtatta meg a képzőművészeti osztály és saját elképzeléseidet, gyűjtési koncepciódat ez az igen értékes, de nem kevés ellentmondást magában rejtő anyag? Ma hogyan látod a múzeum képzőművészeti gyűjteményének egészét, sorsát?

A múzeumba bekerülő Petró-gyűjtemény különösképpen nem változtatott elképzeléseimen. Befogadásával viszont nagyon jól, és helyenként szinte bosszantóan előjöttek a hibák. Ezért aztán elkezdtünk gondolkodni azon, hogy például vegyünk egy jó Szőnyi-képet, hogy szerezzünk Gruber Bélát, vagy vegyük rá a Miniszteriumot arra, hogy a kortárs művészekről segítsenek jelentős műveket kapni. Úgy, hogy mi inkább finnyások voltunk, mint mindent elfogadók. Így került hozzánk tényleg olyan remekmű, mint Kokasnak az a nagy tájképe, amelyhez hasonló az egész modern magyar festészetben nagyon kevés van. Szóval ez az egyik dolog, ami izgatott engem. Amit nem tudtam megvalósítani, amire nagyon szerettem volna pedig koncentrálni, például Nemes Lampérth műveket szerezni. Ő annyira kötődik ehhez a tájhoz és szeretném is a kultuszát „megcsinálni”. Ő az, aki véleményem szerint a modern magyar rajzművészetnek az iskolateremtő mestere volt. Jobban, mint Uitz Béla, Barcsay; Kondor Béla Nemes Lampérth nélkül szerintem nem lenne. Sajnos csak egy-két rajzot tudtunk venni, azt is véletlenül. Ebben a vásárlási sorozatban akkor a két világháború közti magyar grafikának a mestereitől tudtunk műveket szerezni. Ezek aztán a munkatársakkal együtt azt a gondolatot sugallták nekem, hogy jobban kell a grafikát forszírozni. Én azt hiszem, hogy ma egy vidéki múzeum nagyon nehezen tud már jelentős műalkotást megvásárolni, viszont a grafika gyűjtési lehetőségei korlátlanok. Számunkra nagy ajándék volt az, hogy amikor meghalt Kondor Béla és a fővárosi tanács majdnem, hogy kilakoltatta a műtermét, akkor sikerült megszerezni a Kondor-műterem anyagát. Kb. 180 művét kaptuk meg, majd azután a Kondor család még megajándékozott bennünket talán 30-40 lappal. Ez egy nagyon fontos dolog és hangsúlyozottá tette a grafika való koncentrálsunkat, bár nekem borzasztóan fáj ma is az, hogy a Nemzeti Galériában ott porladnak a raktárban a szebbnél szebb Kondor-képek és nekünk festmény viszonylag nagyon kevés van.

Kondor Béla állandó kiállítása itt Miskolcon tudomásom szerint viszont bezár.

Kétségbe vagyok esve emiatt, mert a Kondor-gyűjteményt valóban be fogják zárni. Én emiatt elmentem a városi tanácselnökhöz és megkértem, hogy ő ebben segítsen nekünk, mert a tervezett természettudományi múzeum hazátlanná teszi Kondort. Én aztán kinéztem egy építész segítségével egy házat, amit azonban rendbe kellene

hozni, meg kellene szerezni legalább három millió forinttal. A tanácselnök följánlotta, hogy a Kondort állítsuk ki együtt Szalayval, a Szalay-kiállításon. Én azonban ezt nem tartom szerencsés dolognak. Annak ellenére sem, hogy én többször beszéltem Szalay Lajossal és én megkérdeztem, hogy mi a véleménye Kondorról. Úgy láttam, hogy tetszik is neki, meg talán a kedvemért is dicsérte Kondort, akit én az 1945 utáni magyar művészet legnagyobb alakjának tartok. De hát ez nem megoldás. Tehát most, mihelyt túl vagyunk egy bizonyos kiállítási munkán, neki fogunk és a Rákóczi utca végén, a MÁV Székház közelében lévő nagyon szép házból – amelyik szinte romos és lakatlan – kellene egy Kondor múzeumot csinálni. Nem volna szerencsés a művésztelepre hozni, nehogy a jókedvű, randalírozó fiatal vendégművészek esetleg kárt tegyenek benne. Szóval ezt semmiképpen nem. Kondort magunkénak kell tartanunk, mert különben elveszi a főváros. Fájó szívvel néztem, milyen szép a Budapesti Történeti Múzeum újkori osztályán, az alakuló új fővárosi képtárban a Kondor Béla gyűjteménye. A rendezésnek is egy egyszerű példája.

Azután nagyon fontosnak találtam mindig a helyi hagyománynak a gyűjtését. Tulajdonképpen még mindig nincs elég dokumentumunk a volt miskolci művésztelepről. Ha megnézzük azt, hogy Hincz Gyulától, Szalay Lajostól kezdve a Kondor Béláig milyen sok művész volt Miskolcon egy-két hónapig, vagy néha még többet is és vissza is jártak, érezhető, hogy mennyire gazdag a múlt. Ezekről a munkákról éppúgy alig van valami dokumentum, mint például a sárospataki művésztelepről. Az aki akkor ott gondnok volt, nem tartotta fontosnak, hogy azokat az esetleg otthagzott munkákat beletárolja, olyan állapotba hozza, hogy azokat a sárospataki művésztelepnek a munkásságát. Visszatérve tehát: a miskolci művészetnek a gyűjtése nemcsak a grafikai, hanem festészeti anyagot tekintve is nagyon fontos. Ide vonatkozóan szerencse volt, hogy a Ruttkay-gyűjteményre fel tudtunk figyelni és egy csomó dolgot lehetett beszerezni. Nekem egy vágyam az is, hogy legyen egyszer egy nagyon szép, nagyon izgalmas, változatosan berendezett Mokry Mészáros szoba. Mokry Mészárossal, a Muhoraival és még sok hozzájuk hasonló emberrel nagyon gonoszul bántak el már a 30-as évek végén az urbánus művészek, ha szabad így mondanom. Utána pedig az 50-es években Miskolcon ezeket egyenesen ellenségnek és formalistáknak tartották, pedig egy Ruttkay- vagy Mokry Mészáros-gyűjtemény roppant izgalmas. Nem véletlen, hogy a Képtárban a látogatók azt a két kis Mokry Mészáros-képet látva, ami ki van állítva, megdöbbenek ezen a művészen. De hát két képpel igazán csak a szakértőt lehet befolyásolni. A kevesebb képhez legalább egy szoba kellene. És hát így lehetne sorolni azt, hogy milyen fontos, milyen jelentős volna egyáltalán az egész miskolci hagyománynak a kibontása. Ott van több mint negyven Kmetty-kép, amelyet a szülővárosának ajándékozott. Szentendrén ki van írva a Kmetty múzeumocskában, hogy a gyűjteményének egy nagyobb része Miskolcon van. De hiába van itt, amikor helyszükén csak egy képpel tud szerepelni. Ez a város – én végignéztem a Képzőművészeti Főiskola évkönyveit – 1924-től kezdve egészen 1942-ig a legtöbbet áldozta a fiatal művészek támogatására, nevelésére. A nagy kultúrájú Pécs a felét sem adta, Szeged meg a harmadát sem ennek. De Miskolc annak ellenére, hogy rossz hírért keltik (a „nehézipar fellegvára”, meg ahogy a szomszédos debreceniek szokták mondani a „legmegye” és a „legváros”) tulajdonképpen a maga módján mindig is nagyon igényelte, szomjazta a kultúrát. Ennek a kultúraszomjuzásnak az a sajátossága, hogy nincs meg benne az a tradíciótól való kötöttség, ami mondjuk az én városomat Sopront jellemezte, a „legnagyobb művész” a soproni Horváth József, az a bravúros akvarell festő. Elmennek az emberek, csodálják az életnagyságú akvarelleket, de azon felül tulajdonképpen nincs semmi mondanivalója, nem is lehet, mert a soproniak biedermeier ízlést konzerváltak magukban. Itt viszont majdnem mindent be lehetett fogadni. Gondoljuk meg azt, hogy itt az 1950-es években, amikor a Seres, Feledy aztán Tóth Imre egy modern hangot ütöttek

meg, ez az országban akkor szinte sehol sem volt. Székesfehérváron dühöngött a naturalizmus, Szegeden nem is szólva, ahol Nyilasi Sándort utánozták. Szóval ennek a városnak nagyon érdekes és jelentős képzőművészeti félmúltja van és ezt a félmúltat nem szabadna elfeledni. A miskolci fiatal művészek büszkék voltak arra, hogy idejárt Barcsay Jenő. Arra is büszkék voltak, hogy még Csók István is halála előtt két vagy három évvel itt volt. Pesten sokkal nagyobb becsülete van tulajdonképpen Miskolcnak, vagy volt, mint itt a városban. Én csak egy példát szeretnék mondani. Összeismerkedtem egy idevaló sznob hölgygel, akinek egy világhíró főorvos a férje, s ez a világhíró főorvos a világ minden képtárát látta, kivéve a miskolcit, mondván, ugyan mi van Miskolcon? És nem akarja elhinni, hogy ez a város, akármennyire bennünk van az a kisebbségi érzés, hogy nem Budapest, valamit tudott produkálni. Engem ez vonz ebben a városban. Tulajdonképpen még mindig ki kéne nyitni az emberek szemét arra, hogy mennyi érték született itt a képzőművészetben, hogy egy időben micsoda fontos kezdeményező szerepe volt ezekkel a vidéki képzőművészeti kiállításokkal, az őszi tárlatok megszervezésével, azzal, hogy olyan jelentős művészeket, mint Kondort és másokat ide tudott kötni. Itt a városban az emberek, a gyűjtők vásárolták Kondor Béla műveit akkor, amikor Pesten és az országban alig vették. Szóval nem igaz, hogy ez egy barbár város. S ha arra gondolok, hogy én harminc szemeszteren át a miskolci egyetemen gépész- és bányász mérnök-jelölteknek tartottam művészettörténeti előadásokat kétféle háromszáz főnyi hallgatóság előtt, akkor azt kell, hogy mondjam, azért mégsem egy olyan elveszett város ez kulturálisan, mint ahogy a miskolci kisebbségi érzés ezt adja. Én mindig azt hallom: – Jaj, bezzeg Szombathely! (A feleségem odavaló.) Tényleg nagyon szép az a Szombathely, de tulajdonképpen nem bírom azt a művészeti atmoszférát, ami ott van. Most odateleptettek egy modern művészeti múzeumot, ami a közönségnek nem kell. Ha az itt Miskolcon volna, itt látogatnák. A Szombathelyi Képtárat alig látogatják, pedig a legszebben megkonstruált magyar művészeti múzeum, mozgatható falakkal. Ennél szuperebb múzeumot nem kívánhatnánk magunknak sem. Miskolcon szerényebbek a lehetőségek, pedig itt komoly múltbeli értékek vannak, lásd a képtár történeti anyagát és a felszabadulás utáni magyar művészetnek igen jelentős műveit. Igen nagy és igen reprezentatív a mi grafikai gyűjteményünk. Részben az is, amelyik tanulságos arra, hogy egy adott korban mi volt a hivatalosan támogatott művészet. Erről akár monográfiát is lehetne írni. Nem is akármilyet. És a jelen értékei is legalább ilyen fontosak. Én nekem nagyon kellemetlen emlékem volt az, amikor levittem a miskolci anyagot Pécsre. Én tudom, hogy az itt élő művészek, akikkel én azonosulni tudok, képviselnek annyi értéket, mint a pécsiek, vagy talán változatosabbak éppen. Akármilyen furcsán „balos” városnak néz is ki, itt ilyen sokszínű a művészet. Ezért van az, hogy talán kevesebb volt a művészek közötti összetűzés is, mint például Vásárhelyen, de az ilyen helyeket még hosszasan lehetne sorolni. Kétségtelen, hogy mondjuk a miskolci művészet nem ér föl a szentendreivel, de csak a volt szentendreivel, mert a jelen színvonal már szerintem gyengébb, mint a miskolci. Úgy, hogy az az érzésem, itt rengeteg a tennivaló és én szeretném azt megérni, hogy a miskolci művészet méltó helyen látható legyen Latkóczytól, vagy még korábban a kolostorokból hozzánk bekerült ismert és ismeretlen művészek alkotásaitól kezdve a miskolci művésztelepen át – amely már nyitás az országra – a kortárs művészetig. Tehát a Miskolci Képtár nagyon jelentős élő művészeti gyűjteménye nem tud megvalósulni, nem látható sehol sem.

A művészettörténésznek tehát azon túl, hogy a múzeumi anyagot gondolja, az élő művészetre is oda kell figyelnie. Ez nem is egy könnyű feladat, ha túl a csendes szemlélődésen kritikát is mond, elemez, állást foglal. Tudom, Neked se volt könnyű kezdetben mindezek felvállalása. Idekerülésed után nem sokkal Feledy Gyulával kerekedett vitád a Napjaink hasábjain . . .

Nézd, az a cikkváltás a Feledyvel mindkét oldalról egy kicsit elhamarkodott dolog volt. Én tulajdonképpen akkor kóstoltam egy kicsit bele megint az élő művészet folyamatába és nekem más volt az elképzelésem. Ez az egész dolog fel lett duzzasztva. Idekerülésemnek egyrészt örültek a művészek, akiknek legnagyobb része tanítványom volt, ismerték hogy itt vagyok, másrészt azonban csalódást okoztam, mert azt hitték, hogy ezzel én most őket beviszem a fővárosi színvonalra. Nekem azonban hosszú élő művészeti hallgatás után nem is voltak meg a publikációs kapcsolataim, ennél fogva nem is nagyon írhattam. Másrészt pedig volt itt egy kialakult hierarchia a művészeti életben és hát attól félték, hogy én esetleg vezérségre törekszem. Holott egy művészettörténész soha nem lehet vezér. A művészettörténésznek két feladata van. Az egyik amit a Benedek Marcelltól tanultam, akit nagyon szerettem, a műre való rácsodálkozás. Örülni ha valami létrejön. És a másik, amit a feledhetetlen Lyka Károly mindig mondott: a művészettörténésznek egy erénye van, hogy mindig ugyanazt mondja. Számítani lehetesen arra, hogy azt amit ő lát, mindig azonos szempontok alapján ítéli meg. Ma, holnap és tíz év múlva is. Én, aki a fővárosban éltem elég sokáig és hát eléggé rajta volt a kezem az élő magyar művészetben, néha nem tudtam lelkesedni egyes itteni alkotókért, amiket az alkotók jelentősebbnek éreztek, mint én. És hát esetleg egy-egy fanyarabb megjegyzés, vagy egy-egy tárlatvezetésnél nem az elvárt méltatás, hanem egy konvenció ismétlése rosszul hangzott.

Azután velem is megbékéltek, én is megbékéltem velük. Én azt hiszem, hogy az a mód, ahogyan én Pécssett bemutattam a miskolci művészetet, az az előszó, amit ahhoz írtam és amibe a pécsiek – féltve az ő pozícióikat – nagyon rondán belecsipkedtek. Bizonyították a miskolci művészeknek, hogy én nagyon is mellettük vagyok és értékelem a munkájukat. Az nagy probléma itt, hogy tulajdonképpen – részben helyszüke miatt, részben azért, hogy nem volt valami szerencsés a művészek elosztása –, ide jött Miskolcra valaha egy generáció. Most utánpótlás viszonylag alig van és az újaknak akik ide jöttek (a most már 40 éveseknek) is küzdeniök kellett, hogy az idősebb generáció elfogadja őket. Ebben én nemegyszer melléjük álltam és ez bizony úgy nézett ki, mintha én az itt kialakult hierarchikus értékrendet akarnám bántani. Pedig csak mint aki megszokta, hogy előtte elmegy a jövő magyar művészettörténete, mindegyiknek próbáltam helyet csinálni.

Én mindezt látva nagyon fontosnak tartanám azt a reménybeli lehetőséget, hogy ilyen nagy anyag, mint amilyen a Miskolci Képtár, egyszer megkapjon egy nagy épületet, ahol ez a hatalmas gyűjtemény megfelelően ki lenne terítve. Ahol együtt volnának a miskolciak, a kiemelkedő kisebb gyűjtemények, és ezek mellé művészettörténészek is kerülnének. Jelen pillanatban három kitűnő miskolci fiatalember tanul az egyetemen, akiket én készítettem elő, mert tehetségesnek tartottam őket és úgy tudom, hogy Németh professzor meg van velük elégedve. Úgy néz ki, hogy ebből legalább egy haza fog jönni Miskolcra. Ez nagy dolog lenne. De azt is igen fontosnak tartanám, hogy ezek a művészettörténészek, ha haza is jönnek legalább egy félévi gyakorlaton legyenek a Magyar Nemzeti Galériában. Én nekem óriási tapasztalásom volt az, amikor kezdő művészettörténészként akkor még csak a Szépművészeti Múzeumba voltak azok a bírálatok, ahová hetente beülhettünk. Ott volt Balogh Jolán, Píglér Andor, Genthon István, Farkas Zoltán, és az ember megtanulta, hogy a műtárgyat miként kell megközeleltíteni. Értékelni egy olyan dolgot, ami nem abszolút tipikus. Mert ugye mindig ez a baj egy újonnan felfedezett alkotással. Hogy lehet ezt a műtárgyat valahogy meghatározni? Tulajdonképpen ez tapasztalat kérdése. Ezt nem lehet megtanulni. Gondold meg, le van írva egy orvosi könyvbe, hogy milyen a kanyaró, és az ideális és tipikus formája a betegségnek, ám ezer változata is lehetséges, melyeket nem nehéz felismerni. Nagyon bonyolult dolog a művészet, a művésznak a pályája. Én nekem nemegyszer voltak konfliktusaim a Magyar Nemzeti Galéria mostani műtárgymeghatározó bizottságával,

mert én tudom azt, hogy a művész nem ugrik ki kész fegyverzetben egy vélt művészettörténeti gazdagságból, hanem az is valahol kezd. Hát elég csak végignézni mondjuk – és ez is egy borzasztó érdekes dolog – hogy Kondor Béla hányféle stílussal kezdett el rajzolni, hogy hol barcsays és hol Ék Sándor-os. Hátha nem tudnánk, hogy az Kondor Béla munkája, akkor azt gondolhatnánk, hogy az nem az övé. Ezt próbálom mindig a fiatal művészettörténészeknek magyarázni, hogy a műtárgy a műalkotásnak, a művészé válásnak bonyolult folyamatát tükrözi. Ezért tiszteltem nagyon Fülep Lajost. Vele én igen jó viszonyban voltam. Ő minden évben kétszer kihozta a Képzőművészeti Főiskolára a növendékeit és mi ketten ott beszélgettünk, azt akartuk bemutatni, hogyan lesz valakiből számos kísérlet során művész. Hogy hányszor ugrik, hányszor alakít irányt. Hogy ma még így festett, s holnap éri egy élmény és egész másképpen folytatja. Végül visszanézve mégiscsak ő lesz az is, amit kezdett. Szóval ezért tartanám fontosnak, hogy pesti gyakorlaton lehessen egy fiatal művészettörténész.

Mindenképpen fontos volna az is, hogy a művészettörténészeink ne csak Vologdába mehessenek, hanem valahogy hozzásegítsék őket a nyugati nagy képtárakban való látogatáshoz is. Mit jelentene például, ha egy miskolci ifjú művészettörténésznek két-három hétig csak az volna a dolga Bécsben, hogy a bécsi múzeumokban a 18–19–20. századi műveket tanulmányozná. Ez segítené a jobb tájékozódását a magyar művészet dolgában is. Hiszen végül sokszor össze lehet téveszteni az osztrák meg a magyar művészeket a múlt századból. A magyarokat meg a münchenieket már kevésbé. Gondoljuk meg, hogy mennyien jártak ide. Raffaltól kezdve és a szolnoki művésztelepen Pettenhoffen mit csinált, és hogy mennyi osztrák járt ide Jettel, Tina Blau és hosszasan lehetne sorolni, akiket néha nem lehet megkülönböztetni a magyar művészekről. Ez egyrészt tanulságosan megmutatja, hogy a magyar művészet nem egyedülálló, nem egy különleges. Másrészt pedig megmutatja azt, hogy mik a mi értékeink. Mi az amiben hasonlítunk? Mi az amiben különbözünk? És ez a kétoldali látás, vagy ez a kritikus látás borzasztóan fontos dolog ahhoz, hogy egy embert helyesen megértsünk. Most fejeztem be a Holló László monográfiát, ami egy nagyon nehéz dió volt számomra, mert rám is hatott az a rengeteg előítélet, amit az ő debreceni lelkes tisztelői kialakítottak, s amellyel nem hogy használtak volna, hanem ártottak Holló Lászlónak. Ezért ma a Nemzeti Galériában a mostani vezetés egy képét sem állított ki, ami abszurditás. Mert ő a maga módján beletartozott a magyar művészetbe. Ez is egy példa arra, hogy tulajdonképpen ha valaki látta Kokoschkát, meg látta az osztrák naturalisztikus expresszionistákat, rögtön jobban fogja értékelni például Holló Lászlót, mert tudja, hogy ez egy adott művészettörténeti korszakra jellemző szituáció volt. Vagy aki megnézi a római iskolás, különböző ilyen kompozíciókat, amik Gerevichnek a befolyása alatt jöttek létre, és mondjuk összehasonlítja Hollónak a történeti képeivel, akkor érzi a sajátos értékeit. Tehát az összehasonlítás, az ismeret, a nyitottság egy óriási dolog és bizony a mi művészetünk számára ez rendkívül fontos. Néha persze a művészettörténész szava pusztába kiáltó szó, amikor azt mondja, hogy ne a divat, hanem az érték legyen a fő probléma. Meg vagyok győződve arról, hogy ha mi megfelelően sáfárkodunk a dolgokkal, akkor előbb-utóbb az általunk felfedezett értékek, mégha a maguk pillanatnyiségében nem is tűnnek fontosnak, vagy sikeresnek, előbb-utóbb helyükre kerülnek. Most olvasom Lengyel Baláznak a kritikagyűjteményét. Negyven év kritikája. A képzőművészeti életben ilyen kiadványok sajnos nincsenek és így nincs összehasonlítási alap arra, hogy tulajdonképpen mi a magyar művészettörténeti kritikának a hagyományai. Amit oívas a művészettörténész, az rendszerint történeti munka. De tulajdonképpen ilyen kritikai antológiák is nagyon fontosak volnának. Egy ugyan megjelent a Rózsa Gyula szerkesztésében: „Írások a magyar művészettörténetről”. Ebben némi tendencia van azáltal, hogy meg akarta mutatni, hogy milyen volt a sztálini művészetpolitika és az attól való szabadulás. Ez azonban csak egyik oldal. Sokkal fontosabb

volna mindenféle dolgot összegyűjteni, kiadni, olvasni. Nem muszáj ezt gyönyörű, reprezentatív kiadásban. Jó volna ha a múzeumok vagy az akadémiai Művészettörténeti Kutató Intézet összefogna és kiadná sokszorosítva, hogy ezt lehessen tanulmányozni. Mert a cédularendszerből, amit megnézünk az akadémiai gyűjteményben, még igazából nem jön elő az, ami a tanulságos, ami a nevelő, ahogy egy művészettörténész a téves ítéletei, a kudarcai nyomán eljut a helyes fölismeréshez. Én például, amikor Manet-ről írtam egy tanulmányt, akkor elolvastam Tabara-t francia művészettörténész által összegyűjtött Manet-ről szóló kritikát. A könyvben az volt a meglepő, hogy ugyanaz a kritikus öt, vagy tíz év múlva mit írt, hogy ki az, aki mindig ugyanazt írta. És ezek azok a tanulságok, melyeket fiatal művészettörténészek és általában a művészettörténészek fontosnak tartanak. Még egy dolgot szeretnék a fiatal művészettörténészeknek ajánlani: ne feledkezzenek meg arról, hogy nemcsak muzeológiai munka van és nemcsak történeti munka van. Egy ekkora város és egy ilyen közönség is igényelne egy jó művészettörténeti kritikát, kritikai kiadványt. Itt van két helyi újság, van több folyóirat, Borsodi Művelődés, Napjaink és így tovább. Sajnos, vagy a szerkesztők szűklátósága, vagy azért mert úgy érzik, hogy erre nem vállalkoznak a művészettörténészek, nincs irodalma a mai miskolci művészetnek. A régiek sokkal nagyobb volt.

A sokat látott és tapasztalt bölcs ember tanácsaira mindig szüksége van a fiatalabb generációnak. Sok előadásodon és az utóbb megjelent és megjelenésre váró könyveidben a művészettörténeti ismeretek mellett alapvetően fontos hangsúlyt kap a művészet szemléletének, befogadásának, megértésének kérdésköre. Mi az, amit ennek kapcsán tanácsolni tudsz a képzőművészettel foglalkozó kollégáknak, a jövő nemzedékét nevelő tanároknak?

Én azt tartanám a legfontosabbnak, hogy ne kategorizáljuk a művészetrel való ismertetést. Hogy az ember frászt kap attól, hogy azt tartják fontosnak az iskolában, hogy egy gyerek fölismeri-e hogy ez reneszánsz, vagy ez kubizmus. Nem ez a fontos. A művészet értésére kell nevelni az embereket. Ez a könyvem, ami most novemberben fog megjelenni (Barlangrajztól Picassóig. Az európai művészet története.) viszonylag kevés adatot tartalmaz, mert nem kell agyonvágni az embereket a művészettörténeti adattárral. Nem a formális ismeretektől lesz valaki a művészet szeretője és tisztelője, hanem úgy, hogy át tudja élni, meg tudja élni a műalkotást. Én ezt tartom a legfontosabbnak. Hogy a művészet mindenkié, a művészethez csak szív kell, odaadás és tisztességes módon befogadó alázat. Nem szabad tantárgyat csinálni a művészettörténetből, mint ahogy látom ezekben az iskolai könyvekben. Én azt tartom fontosnak, hogy úgy vezessük a fiatalokat, hogy a mi segítségünkkel ők fedezzék fel valóban azt, ami nekik tetszik. Amit ők meg fognak érteni. Mikor most ezt a könyvem lektorálta valaki, kifogásolta, hogy Goyáról hosszabban írok, meg Picassóról is, mint Leonardo da Vinciről. Szerintem a Leonardo da Vincit egyrészt jobban föl lehet fogni, másrészt annyira bonyolult jelenség, hogy három oldalon úgysem lehet elintézni, de Goya vagy Picasso, akik a mi modern látásunkat megalapozták, nagyon fontosak. De azért ezeket a sorsfordulókat okozó művészeket is úgy kell tanítani, hogy nem elfeledkezni arról, hogy a művészet egy folyamat. Nincsenek kizárólagosságok, nem lehet azt mondani, hogy azért mert ez ekkor van, azért nagyobb mint az. Hangsúlyozom, hogy én személyes művészettörténetet írtam, s mindenkit arra bátorítok, hogy saját maga fedezze fel a műalkotást. Nekünk csak segítséget kell adni, de nem szabad szemléletet oktrojálni. Én ezt tartom a legfontosabbnak. Mikor megkérdezték, hogy a „Tudod-e mi a művészet?” című könyvem jó volna-e tankönyvnek, én azt mondtam, hogy ezt direkt antitan- könyvnek írtam. Ez nem az én lázadó természetemből fakad, hanem abból, hogy én úgy érzem, a művészet igazában a szabadság világa.

Köszönöm a beszélgetést és további életemhez változatlan hitet, erőt és egészséget kívánok fiatalabb kollégáid, tanítványaid és tisztelőid nevében is.

Miskolc, 1989. március 17.